

Journal of Social Science and Buddhistic Anthropology

วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ

<https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JSBA/index>

Wad Wangtawantok Nakhon Si Thammarat, Thailand

pp. 374-392

บทความวิจัย

การศึกษาองค์ประกอบพฤติกรรมจริยธรรมสิ่งแวดล้อม
สำหรับการพัฒนาหลักสูตรเพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมจริยธรรมสิ่งแวดล้อม
สำหรับนักศึกษาปริญญาตรี*

A STUDY OF THE COMPONENTS OF ENVIRONMENTAL ETHICS
BEHAVIOR FOR THE DEVELOPMENT OF A CURRICULUM TO
PROMOTE ENVIRONMENTAL ETHICS BEHAVIOR FOR
UNDERGRADUATE STUDENTS

เสาวพงษ์ ยมาพัฒน์¹, ดนุลดา จามจุรี¹, มารุต พัฒนาผล¹Saowapong Yamaphat¹, Danulada Jamjuree¹, Marut Patphol¹¹บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพมหานคร¹ Graduate School of Srinakharinwirot University, Bangkok, Thailand¹Corresponding author E-mail: saowapongy@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาองค์ประกอบของพฤติกรรมจริยธรรมสิ่งแวดล้อมสำหรับการพัฒนาหลักสูตรเพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมจริยธรรมสิ่งแวดล้อมสำหรับนักศึกษาปริญญาตรี เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยแบ่งการดำเนินงานเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

- 1) ศึกษาเอกสารเพื่อสำรวจองค์ประกอบของพฤติกรรมจริยธรรมสิ่งแวดล้อมในทางทฤษฎี
- 2) สัมภาษณ์เชิงลึกพระนักบวช 11 รูป เพื่อค้นหาองค์ประกอบของพฤติกรรมจริยธรรมสิ่งแวดล้อมในทางปฏิบัติที่เหมาะสมกับสังคมไทย โดยการเลือกแบบเจาะจงและใช้แบบ

สัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้างเป็นเครื่องมือการวิจัย และ 3) สันทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ 8 รูป เพื่อกำหนดองค์ประกอบของพฤติกรรมจริยธรรมสิ่งแวดล้อมสำหรับนักศึกษาปริญญาตรี โดยนำข้อมูลที่ได้จากขั้นตอนที่ 1 และ 2 มาใช้ในการสนทนา วิพากษ์ และหาข้อสรุป โดยการเลือกแบบเจาะจง ใช้แบบบันทึกการสนทนากลุ่มเป็นเครื่องมือในการวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาเอกสารดำเนินการด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา และการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม ดำเนินการโดยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มมาจัดระเบียบข้อมูลและตีความสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย ผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบของพฤติกรรมจริยธรรมสิ่งแวดล้อมสำหรับนักศึกษาปริญญาตรี ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ ได้แก่ องค์ประกอบที่ 1 คิดเป็น (Right conception) หมายถึงการแสดงออกถึงความรู้ ความเข้าใจประเด็นสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติตามความเป็นจริงเพื่อแสวงหาแนวทางในการใช้และรักษาสิ่งแวดล้อมโดยมีหลักพุทธธรรมเป็นพื้นฐาน องค์ประกอบที่ 2 ใช้เป็น (Right consumption) หมายถึง การแสดงออกในการรู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างพอประมาณและรู้คุณค่าบนพื้นฐานของหลักพุทธธรรม และองค์ประกอบที่ 3 รักษาเป็น (Right conservation) หมายถึง การแสดงออกในการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการป้องกัน สงวน และจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสม

คำสำคัญ: องค์ประกอบพฤติกรรมจริยธรรมสิ่งแวดล้อม, การพัฒนาหลักสูตร, เสริมสร้างจริยธรรมพฤติกรรมจริยธรรมสิ่งแวดล้อม, นักศึกษาปริญญาตรี

Abstract

The purpose of this research was to study the components of environmental ethics behavior for the development of a curriculum to promote environmental ethics behavior for the undergraduate students. A qualitative research design was employed 3 steps; firstly, the documentary review was used for investigating the theoretical components of environmental ethics behavior. Then, an in - depth interview was used to collect the practical components of environmental ethics behavior that are appropriate for Thai society. Finally, a focus group discussion was employed to confirm the components of environmental ethics behavior. Data were collected by 11 conservation Buddhist

monks for interviewing and 8 experts for focus group discussions. A purposive approach was used to select the key-informants and experts. Research data were analyzed with content analysis and interpreted with Analytic induction approach. The research findings revealed that the environmental ethics behavior comprised of 3 components. Those were: 1) Right conception as a deep understanding of the environmental issues and nature of reality 2) Right consumption was claimed to use the natural resources as long as needed and efficient use of resources 3) Right conservation was referred to the appropriate protection, preservation and management of the environment and natural resources based-on Buddha Teachings.

Keywords: Components of Environmental Ethics Behavior, Curriculum Development, Enhance Environmental Ethics Behavior, Undergraduate Student

บทนำ

ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นมานานหลายทศวรรษ ส่งผลต่อการดำรงชีวิตในปัจจุบัน ดังนั้นจึงเกิดแนวคิดต่าง ๆ ในการแก้ปัญหา เช่น การใช้แนวคิดทางวิทยาศาสตร์ แนวคิดเชิงเศรษฐศาสตร์ แนวทางการอนุรักษ์ แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน (Shafiei, A. & Maleksaeidi, M., 2020) รวมทั้งแนวคิดเชิงจริยธรรมสิ่งแวดล้อมซึ่งแนวคิดนี้เน้นการดำรงอยู่ของชุมชนและสิ่งแวดล้อม โดยพัฒนาคนให้มีจริยธรรมทางสิ่งแวดล้อมและเกิดปัญญาเพื่อเปลี่ยนแปลงความคิดและพฤติกรรมตนเองให้อยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อม การสร้างพฤติกรรมจริยธรรมสิ่งแวดล้อมจึงเป็นเรื่องจำเป็นและเร่งด่วนในปัจจุบัน ทั้งนี้เครื่องมือที่จะสร้างและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมจริยธรรมสิ่งแวดล้อมที่สำคัญคือการศึกษา ดังที่ยูเนสโกกำหนดว่า “..Education as a driver of sustainable change...” (United Nations., 1987) และทัศนะของพระธรรมปิฎก สมศักดิ์ปัจจุบันคือสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตโต) ที่ว่าหากต้องการพัฒนาให้เกิดความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อมต้องปฏิวัติจากภายในเพื่อสร้างฐานความคิดใหม่ขึ้นมาก่อนคือมองที่ตัวมนุษย์เอง (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), 2543) เนื่องจากกระบวนการศึกษาให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงจิตมนุษย์ให้เกิดความตระหนักและใส่ใจต่อประเด็นปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นประการแรกต่อจากนั้นจึงให้ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการแก้ปัญหา

สิ่งแวดล้อมและสร้างเจตคติที่ดีต่อสิ่งแวดล้อมเพื่อนำไปสู่ทักษะในการคิดและการแก้ปัญหาอย่างมีส่วนร่วม

ในทางทฤษฎี เมื่อนำคำว่า “จริยธรรมสิ่งแวดล้อม” (Environmental ethics) มาใช้ในการศึกษาหรือเพื่อวัตถุประสงค์ใด ๆ ไม่สามารถนำความหมายทั่วไปมาใช้ได้เพราะจริยธรรมสิ่งแวดล้อมถูกกำหนดโดยโลกทัศน์ (Worldview) ที่บุคคลมีต่อสิ่งแวดล้อมเป็นเบื้องต้น (Miller, G. T. Jr, & Spoolman, S. E., 2012) ซึ่งโลกทัศน์นี้จะมีอิทธิพลต่อการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมและจะส่งผลต่อพฤติกรรมจริยธรรมสิ่งแวดล้อมของบุคคลนั้น (ดวงเดือน พันธุนาวิน และคณะ, 2556) โดยทั่วไปพื้นฐานโลกทัศน์ของจริยธรรมสิ่งแวดล้อมแบ่งออกได้เป็น 4 กลุ่มใหญ่ (De Silva, P., 1998) ดังนี้ กลุ่มที่ 1 กลุ่มที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentrism) กลุ่มนี้มีฐานคิดว่ามนุษย์เป็นสิ่งสูงสุดในโลกนี้และเป็นใหญ่กว่าสิ่งแวดล้อม สามารถเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ได้ และมนุษย์มีสิทธิใช้สิ่งแวดล้อมได้อย่างไม่จำกัด (วินัย วีระวัฒนานนท์, 2546) กลุ่มที่ 2 วิทยาการเป็นศูนย์กลาง (Technocentrism) กลุ่มนี้เน้นเรื่องของเหตุผลและเทคโนโลยีโดยไม่คำนึงถึงคุณค่า (Value - free) ของสิ่งแวดล้อม กลุ่มที่ 3 กลุ่มที่ยึดชีวิตเป็นศูนย์กลาง (Biocentrism) กลุ่มนี้เชื่อว่าสิ่งมีชีวิตทั้งหมดที่เกิดขึ้นในโลกมีความชอบธรรมที่จะดำรงอยู่โดยเท่าเทียมกัน (Kopnina, H., 2017) และกลุ่มที่ 4 กลุ่มที่ยึดสิ่งแวดล้อมเป็นศูนย์กลาง (Ecocentrism) หรือบางครั้งเรียกว่าธรรมชาติเป็นศูนย์กลาง (Rolston III, H., 2012) กลุ่มนี้เชื่อว่าธรรมชาติหรือระบบนิเวศทุกระบบในโลกนี้มีคุณค่าในตัวเอง มีสิทธิที่จะดำรงอยู่และเติบโตต่อไปเพื่อความมั่นคงของระบบนิเวศ มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งในระบบนิเวศนั้นจึงควหาแนวทางในการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุล ซึ่งแนวคิดการแก้ไขปัญหาสีเขียวสิ่งแวดล้อมเชิงพุทธก็จัดอยู่ในกลุ่มนี้ (Lim, H. L., 2019) เนื่องจากในแต่ละโลกทัศน์จะมีพื้นฐานความคิดที่ต่างกัน ดังนั้นในบทความนี้จะเน้นไปที่มโนทัศน์ของกลุ่มสิ่งแวดล้อม (หรือธรรมชาติ) เป็นศูนย์กลางเพราะใกล้เคียงที่สุดกับแนวคิดการแก้ไขปัญหาสีเขียวสิ่งแวดล้อมเชิงพุทธ (สมพร แสงชัย, 2545) อีกทั้งบริบทของประเทศไทยมีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลักและอยู่คู่กับสังคมไทยมายาวนาน มีความเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตคนไทย การนำหลักพุทธธรรมมาใช้อย่างสอดแทรกในการศึกษาอบรมและพัฒนาจิตของคนไทยน่าจะเหมาะสมที่สุด ดังนั้น ผู้วิจัยจึงยึดมโนทัศน์ดังกล่าวนี้บูรณาการกับการค้นหาคำตอบของพฤติกรรมจริยธรรมสิ่งแวดล้อมในบทความนี้

อนึ่ง ตามที่ได้กล่าวข้างต้นแล้วว่าทั่วโลกให้ความสำคัญกับการศึกษาที่จะใช้เป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาสีเขียวสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน เพราะเป็นการแก้ไขที่ต้นเหตุ คือ มนุษย์ มนุษย์

ใช้และทำลายสิ่งแวดล้อมเกินความจำเป็น (Yunus, M. & Weber, K., 2017) ดังนั้นการจัดการศึกษาจะช่วยพัฒนามนุษย์ให้มีพฤติกรรมจริยธรรมสิ่งแวดล้อมและเกิดปัญหาในการเปลี่ยนแปลงความคิดและพฤติกรรมตนเองให้เข้าใจปัญหาสิ่งแวดล้อม ใช้สิ่งแวดล้อมอย่างพอประมาณรวมถึงการอยู่ร่วมกันกับสิ่งแวดล้อมอย่างสงบสุข การสร้างหลักสูตรการเรียนรู้หรือหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมจริยธรรมสิ่งแวดล้อมให้กับผู้เรียนเป็นแนวทางหลักที่มีการดำเนินการทั้งการศึกษาในระบบและการศึกษานอกระบบ แต่ก่อนที่ผู้พัฒนาหลักสูตรจะดำเนินการกระบวนการสร้างหลักสูตรที่เหมาะสมได้ผู้พัฒนาหลักสูตรจำเป็นต้องรู้จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องรู้จักและเข้าใจองค์ประกอบของพฤติกรรมจริยธรรมสิ่งแวดล้อมที่ผู้พัฒนาหลักสูตรต้องการให้นักศึกษาเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามที่คาดหวัง การศึกษาองค์ประกอบของพฤติกรรมจริยธรรมสิ่งแวดล้อมจึงเป็นเรื่องสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง

ด้วยเหตุผลและความสำคัญดังกล่าว จึงสนใจที่จะศึกษาองค์ประกอบของพฤติกรรมจริยธรรมสิ่งแวดล้อมสำหรับการพัฒนาหลักสูตรเพื่อเสริมสร้างจริยธรรมสิ่งแวดล้อมสำหรับนักศึกษาปริญญาตรี ซึ่งผู้พัฒนาหลักสูตรจำเป็นต้องรู้จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องรู้จักและเข้าใจองค์ประกอบของพฤติกรรมจริยธรรมสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ให้นักศึกษาเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามที่คาดหวัง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาองค์ประกอบของพฤติกรรมจริยธรรมสิ่งแวดล้อมสำหรับการพัฒนาหลักสูตรเพื่อเสริมสร้างจริยธรรมสิ่งแวดล้อมสำหรับนักศึกษาปริญญาตรี

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้ มีวิธีดำเนินการวิจัยตามขั้นตอน ดังนี้

รูปแบบการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพซึ่งให้ข้อมูลเชิงลึกได้เป็นอย่างดี (Patton, M. Q., 2015) ผู้วิจัยกำหนดวิธีการวิจัยเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ผู้วิจัยดำเนินการศึกษา วิเคราะห์ และสังเคราะห์องค์ประกอบของพฤติกรรมจริยธรรมสิ่งแวดล้อมเพื่อค้นหาคำศัพท์ประกอบของพฤติกรรมจริยธรรมสิ่งแวดล้อมทางทฤษฎี ด้วยวิธีการวิเคราะห์เอกสาร (Documentary analysis) ที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมจริยธรรมสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบ โดยกำหนดคำสำคัญในการค้นหา ได้แก่ “จริยธรรมสิ่งแวดล้อม” และ “Environmental ethics” จากฐานข้อมูล Google Scholar, PQDT,

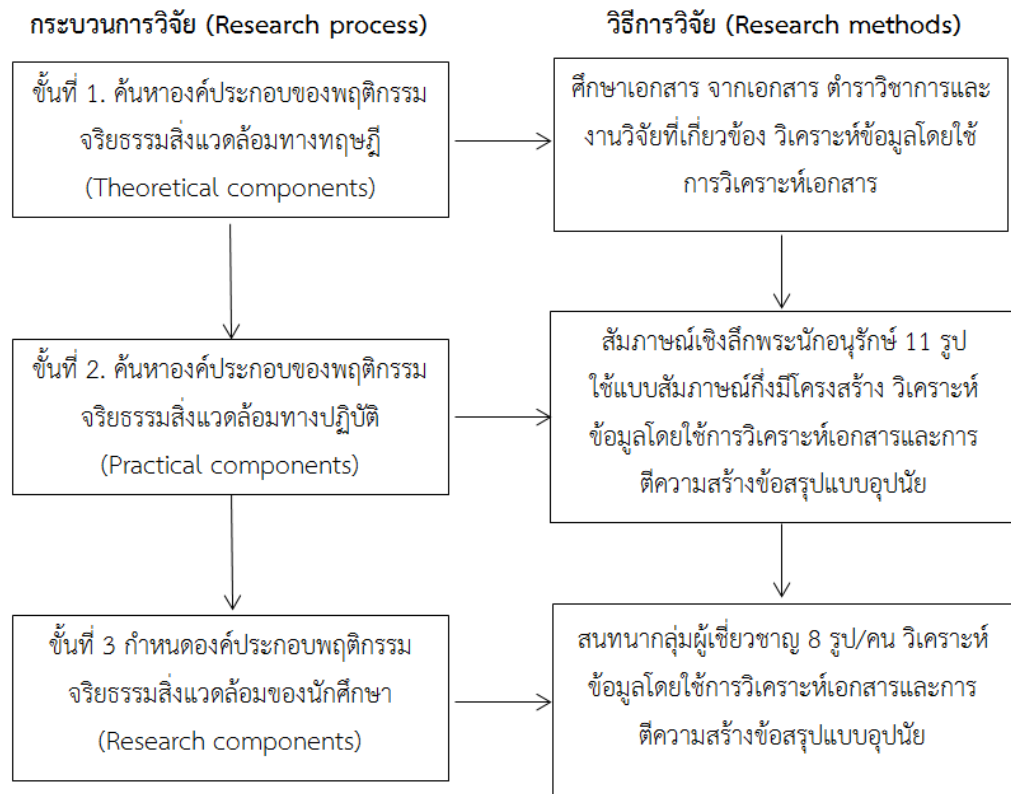
Open Web OPAC ของมหาวิทยาลัยในประเทศไทยและต่างประเทศตลอดจนตำราวิชาการ บทความ วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนที่ 2 ผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ซึ่งนิยมนำมาใช้เพื่อค้นหาสิ่งที่ต้องการอย่างลึกซึ้งอันจะทำให้ข้อมูลมีความน่าเชื่อถือและนำไปวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลอื่น ๆ (Rubin, H. J. & Rubin, L. S., 2005) โดยสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ (Key informants) ได้แก่ พระนักอนุรักษ์ 11 รูป การกำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive selection) โดยพิจารณาคัดเลือกจาก 1) เป็นพระสงฆ์ที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นพระนักอนุรักษ์จากสื่อและประชาชนอย่างกว้างขวางหรือได้รับรางวัลระดับชาติด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม 2) มีผลงานเชิงประจักษ์ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จำนวน 11 รูป จากทั่วประเทศโดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้าง เพื่อค้นหาองค์ประกอบของพฤติกรรมจริยธรรมสิ่งแวดล้อมในทางปฏิบัติที่เหมาะสมกับสังคมไทย

ขั้นตอนที่ 3 สนทนากลุ่ม (Focus group discussion) ซึ่งใช้ในการทบทวนและวิพากษ์เชิงลึกเพื่อหาข้อสรุปจากประเด็นที่ค้นพบ (Puchta, C. & Potter, J., 2004) กับผู้เชี่ยวชาญ (Experts) จำนวน 8 รูป/คน ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง โดยพิจารณาคัดเลือกจาก 1) เป็นพระสงฆ์ที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นพระนักอนุรักษ์จากสื่อและประชาชนอย่างกว้างขวางหรือได้รับรางวัลระดับชาติด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจำนวน 5 รูป และ 2) เป็นอาจารย์ผู้สอนด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาระดับปริญญาตรี ในมหาวิทยาลัยที่ผ่านการสอนอย่างน้อย 5 ปี จำนวน 3 คน โดยใช้แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม เพื่อสรุปและกำหนดองค์ประกอบพฤติกรรมจริยธรรมสิ่งแวดล้อมของนักศึกษาปริญญาตรีโดยนำข้อมูลที่ได้จากขั้นตอนที่ 1 และ 2 มาใช้ในการสนทนา วิพากษ์และหาข้อสรุป

การวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) และวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม โดยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มมาจัดระเบียบข้อมูลและตีความสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Analytic induction)

ผู้วิจัย สรุปวิธีดำเนินการวิจัย ตามภาพที่ 1

ภาพที่ 1 สรุปวิธีดำเนินการวิจัย

ผลการวิจัย

ผลการวิจัย พบว่า

การศึกษาองค์ประกอบของพฤติกรรมจริยธรรมสิ่งแวดล้อมสำหรับการพัฒนาหลักสูตรเพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมจริยธรรมสิ่งแวดล้อมสำหรับนักศึกษาปริญญาตรี ได้ผลการวิจัย ดังนี้

1. ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบของพฤติกรรมเชิงจริยธรรมสิ่งแวดล้อมจากเอกสารพบว่า มี 3 องค์ประกอบ ดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 ใช้สิ่งแวดล้อมอย่างคุ้มค่า หมายถึง พฤติกรรมของมนุษย์ในการเลือกใช้สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติให้สอดคล้องกับความต้องการและใช้ในปริมาณที่เหมาะสมไม่มากเกินไปจนเกิดความจำเป็นในการดำรงชีวิต

องค์ประกอบที่ 2 พัฒนาความรู้ในการปกป้อง รักษาและจัดการสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืน หมายถึง พฤติกรรมของมนุษย์ในการดูแล รักษาและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพื่อสร้างความยั่งยืนให้กับสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจและสังคม

องค์ประกอบที่ 3 มีจริยธรรมต่อสิ่งแวดล้อม หมายถึงพฤติกรรมที่มนุษย์ให้ความรัก เมตตา ไม่เห็นแก่ตัวและเคารพต่อสิ่งแวดล้อมในการดำรงชีวิตร่วมกัน

2. ผลการวิเคราะห์เนื้อหาและการตีความจากการสัมภาษณ์เชิงลึกพระนักอนุรักษ์ 11 รูป สรุปความหมายและองค์ประกอบของพฤติกรรมเชิงจริยธรรมสิ่งแวดล้อมได้ 4 องค์ประกอบ ดังนี้

องค์ประกอบ ที่ 1 แสวงหาความรู้ (ปริยัติ) หมายถึงการแสวงหาความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและวิธีการอนุรักษ์ เพื่อสร้างกระบวนการคิดในการใช้และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามหลักพุทธธรรม ดังตัวอย่างข้อความของผู้ให้สัมภาษณ์

“...อาตมาว่าตัวพฤติกรรมอะไรก็ตามมันต้องเกิดจากปริยัติหรือว่าความรู้ การที่จะรู้แจ้งแทงตลอดก็ต้องผ่านกระบวนการเรียนรู้มาแล้ว และความรู้ที่มันตกผลึกแล้วนี่แหละมันก็จะ เป็นหลักการพื้นฐานเพื่อนำไปคิดแล้วจึงนำไปปฏิบัติต่อไป...” (หลวงตาประจักษ์ ธรรมปทีโป, 2564)

“...อาตมาขอยกตัวอย่างจากรัชกาลที่ 9 ท่านกำหนดว่า ต้องมีหลักคิด หลักทฤษฎี และหลักปฏิบัติ พฤติกรรมสิ่งแวดล้อมก็เหมือนกัน...” (พระอาจารย์วีระยุทธ อภิวิโรห์, 2564)

องค์ประกอบที่ 2 การปฏิบัติ (ปฏิบัติ) หมายถึง ทการกระทำต่อสิ่งแวดล้อม และธรรมชาติตามหลักพุทธธรรม ทั้งในด้านของการใช้สิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์ การป้องกัน และการลดปัญหาสิ่งแวดล้อม ดังตัวอย่างข้อมูลของผู้ให้สัมภาษณ์

“...ก่อนปฏิบัติ จะต้องวิเคราะห์สถานการณ์ โดย” รู้โลก รู้เรา รู้เขา รู้เท่า รู้ทัน รู้กัน รู้แก่ (พระอาจารย์วีระยุทธ อภิวิโรห์, 2564)

“...มนุษย์ส่วนใหญ่ฟังแต่ไม่ปฏิบัติ ต้องให้เขาลงมือปฏิบัติกับของจริง...” (พระครูสถิต ธรรมภาสิรักษ์, 2564)

“..ต้องให้ฝึกปฏิบัติจริง และมีจิตใจเป็นผู้ให้ เอาความดีนำ สร้างความเข้าใจทั้ง สิ่งแวดล้อม และชุมชน...” (พระครูสุจินนันทกิจ (สมคิด จรณธโม), 2564)

องค์ประกอบที่ 3 ใช้ปัญญาไตร่ตรอง (ปฏิวะธ) หมายถึงการพิจารณาอย่างรอบคอบด้วยเหตุผล และสภาพแวดล้อมก่อนที่จะประพฤติปฏิบัติใด ๆ เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ดังตัวอย่างข้อความของผู้ให้สัมภาษณ์

“...อาตมาว่าตัวบรรลุนหรือปฏิวะธนี้น่าจะสำคัญที่สุด คือรู้ว่าอะไรดี อะไรชั่ว รู้ว่าอะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ อะไรเป็นคุณ อะไรเป็นโทษ.. ในเรื่องสิ่งแวดล้อมจะต้องคำนึงถึงตัวนี้ด้วย...” (หลวงปู่เสน ปัญญาธโร, 2564)

“...การกระตุ้นสภาวะรู้โดยสอดแทรกหลักธรรมเข้าไป เพื่อให้ รู้จัก รู้จริง รู้แจ้ง และรู้จบ... รู้จักคือรู้จักพื้นที่ สถานที่ วิถีวัฒนธรรม รู้จริง เป็นการรู้ความจริงของชีวิต รู้แจ้งการรู้ด้วยปัญญา รู้จบ สิ่งที่เกิดขึ้นสามารถทำให้เกิดความสุขได้...” (พระครูถาวรพัฒนกิจ, 2564)

องค์ประกอบที่ 4 ต่อยอดเข้ากับการดำรงชีวิต หมายถึงการพัฒนาสิ่งที่มีอยู่แล้วให้เหมาะสม ก้าวหน้าและเกิดประโยชน์เพิ่มขึ้นกับการดำรงชีวิต ดังตัวอย่างข้อความของผู้ให้สัมภาษณ์

“...เรื่องของการอนุรักษ์อยู่ที่การพัฒนาต่อยอดไม่ใช่ให้อนุรักษ์ไปอย่างเดียวแต่ต้องต่อยอดให้ ทำมาหากินได้ด้วยจึงจะถือว่าถูกต้อง...” (พระครูถาวรพัฒนกิจ, 2564)

“...ส่วนตัวอาตมาคิดว่าใช้หลักการ สืบสาน รักษา และต่อยอด...ทุกอย่างต้องต่อยอดหรือ เรียกว่า อนุรักษ์ อนุรักษ์และอภิวินัย อนุรักษ์คือรักษาไว้เป็นการสืบสาน อนุรักษ์การดูแลป้องกัน อภิวินัย การพัฒนาต่อยอด...” (หลวงปู่กิตติพงษ์ กิตติโสภโณ, 2564)

3. ผลการสนทนากลุ่มเพื่อหาข้อสรุปองค์ประกอบของของพฤติกรรมเชิงจริยธรรมสิ่งแวดล้อมที่ใช้ในการวิจัย โดยใช้ผลการวิจัยจากขั้นตอนที่ 1 และ 2 มาประกอบในการสนทนากลุ่ม เพื่อหาข้อสรุป ได้ผลการวิจัยองค์ประกอบของพฤติกรรมเชิงจริยธรรมสิ่งแวดล้อมมี 3 องค์ประกอบ ดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 คิดเป็น หมายถึง การแสดงออกถึงความรู้ ความเข้าใจ ประเด็นสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติตามความเป็นจริงเพื่อแสวงหาแนวทางในการใช้และรักษา สิ่งแวดล้อมโดยมีหลักพุทธธรรมเป็นพื้นฐาน

องค์ประกอบที่ 2 ใช้เป็น หมายถึง การแสดงออกของบุคคลในการเลือก อุปโภค บริโภคแต่สิ่งที่มีคุณภาพและพอประมาณต่อการดำรงชีวิตเพื่อประหยัดทรัพยากร โดยมีหลักพุทธธรรมเป็นพื้นฐาน

องค์ประกอบที่ 3 รักษาเป็น หมายถึง การแสดงออกถึงการนำหลักพุทธธรรม มาใช้ในการป้องกัน สงวนและจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสม ดังตัวอย่างข้อความของผู้ร่วม สนทนากลุ่ม

“...อาตมาคิดว่าถ้าจะสรุปองค์ประกอบการกระทำดีกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หรือ อะไรก็เถอะมันต้องให้ง่าย สั้นและรู้เรื่องง่ายขึ้น ๆ เช่น คิดเป็น ทำเป็น รักษาเป็น...ไฉ่ตรงทำ เป็นมันก็เป็นเรื่องใช้เป็นนั่นแหละ...” (พระอาจารย์ ยงยุทธ ทิปปโก, 2564)

“...ในความเห็นของผม เมื่อมองในด้านการศึกษา องค์ประกอบที่ได้มาจากเอกสารว่า ต้องมีการพัฒนาความรู้ นั้น จริง ๆ น่าจะเป็นพื้นฐานทั่วไปของทักษะต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นทักษะ ทางปัญญาหรือความคิดนั้นแหละ หรือทักษะในการกระทำ ทั้งเรื่องการใช้และการรักษา ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนะครับ...” (พระอาจารย์วีระยุทธ อภิวิโรห์, 2564)

“...การต่อยอดความจริงก็จำเป็นอย่างที่ไปสัมภาษณ์มานั่นแหละถูกแล้ว แต่อาตมาก็ยัง สงสัยว่านักศึกษาจะไปต่อยอดอะไรตอนนั้น เขายังเรียนอยู่ มันจะเหมาะที่จะมีองค์ประกอบ นี้มัย ...” (พระอาจารย์ ยงยุทธ ทิปปโก, 2564)

“...อาตมาเสนออย่างนี้ ถ้าเรามาพิจารณาถึงทางสายกลางดู หรือที่เขารวบรวมมรรคแปด มรรคข้อแรกก็คือ สัมมาทิฐิ คือความเห็นถูก คิดถูก คิดได้ คิดเป็น นั่นเอง คนเราถ้าคิดถูก เห็นถูก การกระทำมันก็จะถูกตามนะ...” (พระครูวรธรรมวิวัฒน์ ดร, 2564)

“...ผมคิดว่า ถ้าใช้ภาษาพระ เช่น ปฏิวะ นักศึกษาจะงงนะครับ ผมเสนอว่าใช้เป็นว่ามี ปัญหา จะดีกว่า คือทำอะไรก็ทำอย่างมีปัญหา คิดก่อนทำ เอาปัญญาเป็นตัวนำ...” (พระอาจารย์ สาธิต อธิปัญโญ, 2564)

“...ในเรื่องให้มีจริยธรรมต่อสิ่งแวดล้อม ในองค์ประกอบตัวหนึ่งที่ได้มาจากเอกสาร มั่นคงกว้างไปหมด จริยธรรมมีมากมายเวลาที่เราจะใช้ในการศึกษาจริง ๆ ผมคิดว่ามันน่าจะเอา เพียงตัวใดตัวหนึ่งที่มีนัยสำคัญและเข้ากันได้กับการกระทำสิ่งแวดล้อมจะดีกว่า เช่น พอเพียง พอดี หรือพอประมาณเลือกเอาสักตัว....” (พระครูสุจินนันทกิจ (สมคิด จรณธมโม), 2564)

“...อาตมามองว่าหลักของในหลวงรัชการที่เก้า พระองค์ก็เลือกใช้คำว่าพอประมาณ นะ ดูว่าคำนี้ครอบคลุมดีในการใช้ชีวิตประจำวันเวลาอาตมาเทศน์ ญาติโยมก็เข้าใจง่าย...” (พระครูสุจินนันทกิจ (สมคิด จรณธมโม), 2564)

โดยสรุป ผลการวิจัยองค์ประกอบของพฤติกรรมจริยธรรมสิ่งแวดล้อมของนักศึกษาปริญญาตรี ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ ดังแสดงใน ตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การสังเคราะห์องค์ประกอบของพฤติกรรมจริยธรรมสิ่งแวดล้อมของ นักศึกษาปริญญาตรี

องค์ประกอบของพฤติกรรม จริยธรรมสิ่งแวดล้อม จากการวิเคราะห์เอกสาร	องค์ประกอบของพฤติกรรม จริยธรรมสิ่งแวดล้อม จากการสัมภาษณ์เชิงลึก	สรุปองค์ประกอบของ พฤติกรรมจริยธรรม สิ่งแวดล้อม สำหรับนักศึกษาปริญญาตรี จากการสนทนากลุ่ม
องค์ประกอบที่ 1 ใช้สิ่งแวดล้อมอย่างคุ้มค่า หมายถึง พฤติกรรมของมนุษย์ในการเลือกใช้สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติให้สอดคล้องกับความต้องการและใช้ในปริมาณที่เหมาะสมไม่มากเกินไปจนเกินความจำเป็นในการดำรงชีวิต	องค์ประกอบ ที่ 1 แสวงหาความรู้ (ปรีชา) หมายถึงการแสวงหาความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและวิธีการอนุรักษ์เพื่อสร้างกระบวนการคิดตามหลักพุทธธรรม	องค์ประกอบที่ 1 คิดเป็น หมายถึงการแสดงออกถึงความรู้ความเข้าใจประเด็นสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติตามความเป็นจริงเพื่อแสวงหาแนวทางในการใช้และรักษาสิ่งแวดล้อมโดยมีหลักพุทธธรรมเป็นพื้นฐาน

ตารางที่ 1 การสังเคราะห์องค์ประกอบของพฤติกรรมจริยธรรมสิ่งแวดล้อมของนักศึกษาปริญญาตรี (ต่อ)

องค์ประกอบที่ 2 พัฒนาการใน ปกป้อง รักษาและจัดการสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืน หมายถึง พฤติกรรมของมนุษย์ในการดูแลรักษาและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพื่อสร้างความยั่งยืนให้กับสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจและสังคม	องค์ประกอบ ที่ 2 การปฏิบัติ (ปฏิบัติ) หมายถึงการกระทำต่อสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ ตามหลักพุทธธรรม ทั้งในด้านของการใช้สิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์ การป้องกันและการลดปัญหาสิ่งแวดล้อม	องค์ประกอบที่ 2 ใช้เป็น หมายถึง การแสดงออกของบุคคลในการเลือกอุปโภค บริโภคแต่สิ่งที่มีคุณภาพและพอประมาณต่อการดำรงชีวิต เพื่อประหยัดทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม โดยมีหลักพุทธธรรมเป็นพื้นฐาน
องค์ประกอบที่ 3 มีจริยธรรมต่อสิ่งแวดล้อม หมายถึงพฤติกรรมที่มนุษย์ให้ความรัก เมตตา ไม่เห็นแก่ตัวและเคารพต่อสิ่งแวดล้อมในการดำรงชีวิตร่วมกัน	องค์ประกอบ ที่ 3 ใช้ปัญญา ไตร่ตรอง (ปฏิบัติ) หมายถึง การพิจารณาอย่างรอบคอบ ด้วยเหตุผล และสภาพแวดล้อม ก่อนที่จะประพฤติปฏิบัติใด ๆ เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม	องค์ประกอบที่ 3 รักษาเป็น หมายถึง การแสดงออกถึงการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการป้องกัน สงวนและจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสม
องค์ประกอบ ที่ 4 ต่อยอดเข้ากับการดำรงชีวิต หมายถึงการพัฒนาสิ่งที่มีอยู่แล้วให้เหมาะสม ก้าวหน้าและเกิดประโยชน์เพิ่มขึ้นกับการดำรงชีวิต		

อภิปรายผล

จากผลการวิจัย สามารถอภิปรายผล ได้ดังนี้

การศึกษาองค์ประกอบพฤติกรรมจริยธรรมสิ่งแวดล้อมในบทความนี้ใช้โมเดลของกลุ่มสิ่งแวดล้อม (หรือธรรมชาติ) เป็นศูนย์กลางมาเป็นกรอบแนวคิดซึ่งมีโนทัศน์นี้ระบบคิดและการให้คุณค่าสิ่งแวดล้อมใกล้เคียงกับพระพุทธศาสนา ทำให้ผลการวิจัยเป็นที่น่าเชื่อถือว่าการเสริมสร้างพฤติกรรมจริยธรรมสิ่งแวดล้อมของนักศึกษาให้เกิดขึ้นตามผลการวิจัยทั้ง 3 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) คิดเป็น 2) ใช้เป็น และ 3) รักษาเป็น แล้วนักศึกษามองเห็นปัญหาสิ่งแวดล้อมตามความจริงและเกิดปัญญาค้นหาแนวทางการใช้และการรักษาสิ่งแวดล้อมอย่าง

เหมาะสมอันจะส่งผลให้สิ่งแวดล้อมและสังคมมีคุณภาพดีขึ้น ซึ่งกระบวนการที่เกิดจาก 3 องค์ประกอบนี้สอดคล้องกับ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ที่กล่าวไว้ว่า แนวทางมัชฌิมาปฏิปทา (ทางสายกลาง) ของพระพุทธศาสนา ซึ่งมีจุดเริ่มต้นที่บุคคลต้องมีความเห็นชอบ (สัมมาทิฐิ) มองเห็นคุณค่า เกิดความเข้าใจ และใฝ่ความสุจริต ความดีเป็นลำดับแรกเสียก่อน การกระทำที่ตามมาก็จะได้รับการพิจารณาตัดสินใจด้วยปัญญาคือสัมมาทิฐิที่เกิดขึ้น (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), 2543) นอกจากนั้น ผลการวิจัยในบทความยังสอดคล้องกับแนวคิดของพระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ที่ได้นำเสนอการใช้หลักพุทธธรรมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในหนังสือ “ธรรมะและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม” โดยกล่าวถึงความสำคัญและปัญหาของสิ่งแวดล้อม และเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาโดยใช้หลักสัมมาทิฐิเป็นหัวใจ โดยเน้นว่าการจะเปลี่ยนวิถีชีวิตมนุษย์ให้กลมกลืนกับธรรมชาติต้องเปลี่ยนที่ความเห็น เริ่มต้นที่ความเห็นที่ถูกต้องเกี่ยวกับธรรมชาติ โดยมองเห็นคุณค่าและความงามของธรรมชาติ แม้จะนำมาใช้ประโยชน์ก็ใช้อย่างถนอมและทำนุบำรุงให้งอกงามเติบโต เมื่อเห็นถูกต้องแล้วก็ต้องเปลี่ยนที่จิตใจให้ลดความโลภ โกรธ หลง มีความกตัญญูต่อธรรมชาติผู้ให้คุณค่าต่อชีวิตของสรรพสิ่ง ควบคุมการใช้ชีวิตให้อยู่ในแนวทางมัชฌิมาปฏิปทา ซึ่งเป็นการมุ่งเน้นไปที่การพัฒนาหรือการให้การศึกษากับมนุษย์เพื่อให้มนุษย์เกิดความตระหนัก ความรู้ ความเข้าใจและมีเจตคติที่ดีต่อสิ่งแวดล้อมแล้วจึงลงมือปฏิบัติกับสิ่งแวดล้อม อนึ่ง การนำแนวคิดทางพระพุทธศาสนาไปใช้เป็นฐานของการศึกษาองค์ประกอบพฤติกรรมจริยธรรมสิ่งแวดล้อมในบทความนี้ถือได้ว่ามีความสมเหตุสมผลโดยเฉพาะในด้านการนำไปใช้ได้จริง เพราะพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานในวิถีชีวิตของคนไทยมาโดยตลอด นอกจากนี้การมองโลกของพระพุทธศาสนาด้านสิ่งแวดล้อมให้ความสำคัญต่อคุณค่าของสิ่งแวดล้อมและการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน (พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2538) และสอดคล้องกับฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์และคณะ ที่แสดงทัศนะว่า พระพุทธศาสนาไม่ได้มองมนุษย์ว่าแปลกแยกจากธรรมชาติ โดยพิจารณาจากหลักปฏิจจสมุปบาทที่แสดงถึงการอิงอาศัยกันตามเหตุปัจจัยมิใช่เกิดโดยลำพัง เป็นการแสดงถึงหลักการที่ให้นมนุษย์ควรเคารพต่อธรรมชาติ เข้าใจฐานะและบทบาทของมนุษย์ที่มีต่อธรรมชาติว่ามนุษย์มิได้มีอำนาจเหนือธรรมชาติ รวมทั้งไม่สามารถที่จะจัดการกับธรรมชาติได้ตามความปรารถนาทั้งหมด แต่เน้นการสอนให้มนุษย์วางกรอบผลประโยชน์ลง และให้ค้นหาความสัมพันธ์ที่แท้จริงระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมด้วยความเข้าใจที่เกิดจากการรู้จักตัวเองและพัฒนาตนเองเพื่อนำไปสู่ปัญญาในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม (ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์และคณะ , 2534) และเป็นไปในทิศทางเดียวกับ ปัทมศิริ

เดอ ซิลวา ที่เห็นว่ามนุษยชาติไม่สามารถอยู่โดยลำพังได้ ต้องอิงอาศัยธรรมชาติทั้งหลาย เป็นการพึ่งพาซึ่งกันและกันซึ่งถือเป็นเรื่องของคุณค่าแห่งชีวิต (Value of Life) ซึ่งไม่เพียงแต่มนุษย์เท่านั้นแต่รวมถึงสรรพสิ่ง ซึ่งคุณค่าแห่งชีวิตนี้ก็คือคุณค่าหลักที่ปรากฏอยู่ในพระพุทธศาสนา (ปัทมศิริ เดอ ซิลวา (De Silva, P., 1990) อีกทั้งสอดคล้องกับแนวทางของสหประชาชาติ (United Nations - UN) ที่ได้บันทึกไว้ในรายงาน “อนาคตร่วมกันของเรา” (Our Common Future - item. 60, 68) กล่าวว่าศาสนาต่าง ๆ ในโลกจะสามารถช่วยกำหนดทิศทางและสร้างแรงจูงใจในการสร้างค่านิยมใหม่ที่จะเน้นย้ำถึงความรับผิดชอบของแต่ละบุคคลและความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและรักษาการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษยชาติและสิ่งแวดล้อม

“...The world's religions could help provide direction and motivation in forming new values that would stress individual and joint responsibility towards the environment and towards nurturing harmony between humanity and environment...” (United Nations., 1987) Our Common Future - item.60, Chapter 4, p.95)

รายงานดังกล่าวอาจถือเป็นแนวทางได้ว่าหลักคำสอนหรือจริยธรรมของแต่ละศาสนาควรจะเป็นกลไกสำคัญที่จะแทรกตัวเข้าไปอยู่ในกระบวนการศึกษาตามความเหมาะสมกับวัฒนธรรมและบริบทของแต่ละประเทศ

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาข้อมูลทุติยภูมิ พบว่า มีการศึกษาเรื่องจริยธรรมสิ่งแวดล้อมจำนวนมาก และมีการกำหนดนิยามของคำว่า “จริยธรรมสิ่งแวดล้อม” แตกต่างกันไปทั้งนิยามทั่วไปและนิยามเฉพาะเพื่อการวิจัย แต่กลับไม่พบการศึกษาที่เป็นระบบเพื่อค้นหาคำประกอบของ “พฤติกรรมจริยธรรมสิ่งแวดล้อม” ทั้ง ๆ ที่มีความสำคัญต่อการกำหนดพฤติกรรมบ่งชี้เพื่อใช้ในการออกแบบหลักสูตรการเรียนรู้และออกแบบเครื่องมือวัดและประเมินผล การวิจัยนี้ให้ข้อค้นพบใหม่ 2 ประเด็น ดังนี้

ประเด็นแรก ในการวิจัยเกี่ยวกับพฤติกรรมจริยธรรมสิ่งแวดล้อม สิ่งแรกที่ต้องกำหนดเป็นกรอบแนวคิดให้ชัดเจนคือผู้วิจัยจะใช้โลกทัศน์จริยธรรมสิ่งแวดล้อมใดใน 4 กลุ่มใหญ่มาเป็นพื้นฐานในการวิจัยเพราะโลกทัศน์แต่ละแบบจะมีอิทธิพลต่อการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมและจะส่งผลต่อพฤติกรรมจริยธรรมสิ่งแวดล้อมของบุคคลที่แตกต่างกันอย่างมาก

ประเด็นสุดท้าย องค์ประกอบพฤติกรรมจริยธรรมสิ่งแวดล้อมที่ใช้โลกทัศน์สิ่งแวดล้อมเป็นศูนย์กลาง และใช้หลักจริยธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นกรอบแนวคิด ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) คิดเป็น 2) ใช้เป็น และ 3) รักษาเป็น ทั้งสามองค์ประกอบจะมีหลักพุทธธรรมเป็นฐานร่วมซึ่งจะนำไปสู่การกำหนดพฤติกรรมบ่งชี้เพื่อนำไปออกแบบพัฒนาหลักสูตรเพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมจริยธรรมสิ่งแวดล้อมสำหรับนักศึกษาปริญญาตรี รวมทั้งเพื่อออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมและใช้ได้จริง ตามภาพที่ 2

ภาพที่ 2 องค์ประกอบพฤติกรรมจริยธรรมสิ่งแวดล้อมสำหรับการพัฒนาหลักสูตรเพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมจริยธรรมสิ่งแวดล้อม

สรุป/ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องนี้ สรุปได้ว่า องค์ประกอบของพฤติกรรมจริยธรรมสิ่งแวดล้อมสำหรับการพัฒนาหลักสูตรเพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมจริยธรรมสิ่งแวดล้อมสำหรับนักศึกษาปริญญาตรีที่สำคัญ ดังนี้ 1) โลกทัศน์ของจริยธรรมสิ่งแวดล้อมแบ่งออกได้เป็น 4 กลุ่มใหญ่ ดังนี้ กลุ่มที่ 1 กลุ่มที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลางกลุ่มนี้มีฐานคิดว่ามนุษย์เป็นสิ่งสูงสุดในโลกนี้และเป็นใหญ่กว่าสิ่งแวดล้อม กลุ่มที่ 2 วิทยาการเป็นศูนย์กลางกลุ่มนี้เน้นเรื่องของเหตุผลและเทคโนโลยีโดยไม่คำนึงถึงคุณค่าของสิ่งแวดล้อม กลุ่มที่ 3 กลุ่มที่ยึดชีวิตเป็นศูนย์กลางกลุ่มนี้เชื่อว่าสิ่งมีชีวิตทั้งหมดที่เกิดขึ้นในโลกมีความชอบธรรมที่จะดำรงอยู่โดยเท่าเทียมกัน และกลุ่มที่ 4 กลุ่มที่ยึดสิ่งแวดล้อมเป็นศูนย์กลางกลุ่มนี้เชื่อว่าธรรมชาติหรือระบบนิเวศทุกระบบในโลกนี้มีคุณค่าในตัวเอง มีสิทธิที่จะดำรงอยู่ มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งในระบบนิเวศนั้นจึงควรหาแนวทางในการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุล ซึ่งแนวคิดการแก้ไขปัญหาสีเขียวสิ่งแวดล้อมเชิงพุทธก็จัดอยู่ในกลุ่มนี้ และ

บทความนี้ นำโลกทัศน์ของกลุ่มที่ 4 มาเป็นกรอบแนวคิดในการหาคำประกอบของพฤติกรรมจริยธรรมสิ่งแวดล้อม 2) ผลการวิจัยพบว่าองค์ประกอบของพฤติกรรมจริยธรรมสิ่งแวดล้อมที่ใช้โลกทัศน์สิ่งแวดล้อมเป็นศูนย์กลางสำหรับนักศึกษาปริญญาตรี ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ ได้แก่ องค์ประกอบที่ 1 คิดเป็น หมายถึง การแสดงออกถึงความรู้ ความเข้าใจประเด็นสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติตามความเป็นจริง เพื่อแสวงหาแนวทางการใช้และรักษาองค์ประกอบที่ 2 ใช้เป็น หมายถึง การแสดงออกในการรู้จักใช้ทรัพยากรอย่างพอประมาณและรู้คุณค่า และองค์ประกอบที่ 3 รักษาเป็น หมายถึง การแสดงออกในการป้องกัน สงวนและจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสม ซึ่งทั้ง 3 องค์ประกอบมีหลักพุทธธรรมเป็นพื้นฐานข้อเสนอแนะในการนำองค์ประกอบทั้งสามของพฤติกรรมจริยธรรมสิ่งแวดล้อมไปใช้ในการออกแบบพัฒนาหลักสูตรเพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมจริยธรรมสิ่งแวดล้อมนี้เหมาะสำหรับนักศึกษาปริญญาตรีในประเทศไทยเนื่องจากใช้โลกทัศน์สิ่งแวดล้อมเป็นศูนย์กลางซึ่งมีฐานคิดใกล้เคียงที่สุดกับปรัชญาของพระพุทธศาสนาและแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงพุทธ ดังนั้นหากจะนำไปประยุกต์ใช้กับสถานศึกษาอื่นที่มีฐานคิดต่างกับแนวทางของพระพุทธศาสนา อาจจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนหรือเพิ่มเติมองค์ประกอบอื่น ๆ ที่เหมาะสมกับบริบทการใช้งานจริง การปรับเปลี่ยนหรือปรับปรุงองค์ประกอบให้เหมาะสมนี้เองที่นำไปสู่ข้อเสนอแนะการวิจัยในอนาคตว่าควรศึกษาองค์ประกอบของพฤติกรรมจริยธรรมสิ่งแวดล้อมที่ใช้โลกทัศน์ของกลุ่มมนุษย์เป็นศูนย์กลาง กลุ่มวิถีการเป็นศูนย์กลาง และกลุ่มชีวิตเป็นศูนย์กลาง เพิ่มเติมเพื่อนำองค์ประกอบที่ได้มานี้มาพัฒนาหลักสูตรให้ตรงกับกลุ่มเป้าหมายและบริบททางวัฒนธรรม รวมทั้งควรนำเครื่องมือวิจัยเชิงปริมาณ เช่น แบบสอบถาม มาร่วมกับเครื่องมือเชิงคุณภาพในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อให้เกิดการเปรียบเทียบและตัดสินใจเลือกใช้ข้อมูลที่เหมาะสมและเป็นประโยชน์ในการศึกษาต่อยอดในอนาคต และควรศึกษาองค์ประกอบย่อยหรือพฤติกรรมบ่งชี้ขององค์ประกอบที่ได้เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการนำผลไปใช้ในการพัฒนาหลักสูตรต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์และคณะ . (2534). พระพุทธศาสนาเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ดวงเดือน พันธุมนาวิน และคณะ. (2556). ครูกับการเสริมสร้างจริยธรรมนักเรียน: คำถามและคำตอบ. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ.

- พระครูถาวรพัฒนกิจ. (14 กุมภาพันธ์ 2564). องค์ประกอบของพฤติกรรมจริยธรรมสิ่งแวดล้อม และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม . (นายเสาวพงษ์ ยมาพัฒน์, ผู้สัมภาษณ์)
- พระครูวรวรรณวิวัฒน์ ดร. (13 กุมภาพันธ์ 2564). องค์ประกอบของพฤติกรรมจริยธรรม สิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และหลักพุทธธรรมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม. (นายเสาวพงษ์ ยมาพัฒน์, ผู้สัมภาษณ์)
- พระครูสถิตธรรมาภิรักษ์. (14 กุมภาพันธ์ 2564). องค์ประกอบของพฤติกรรมจริยธรรม สิ่งแวดล้อม และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม. (นายเสาวพงษ์ ยมาพัฒน์, ผู้สัมภาษณ์)
- พระครูสุจินนันทกิจ (สมคิด จรณธมโม). (14 กุมภาพันธ์ 2564). องค์ประกอบของพฤติกรรม จริยธรรมสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการสอนนักเรียนด้านสิ่งแวดล้อม. (นายเสาวพงษ์ ยมาพัฒน์, ผู้สัมภาษณ์)
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). (2543). การพัฒนาที่ยั่งยืน (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต). (2538). ธรรมะและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สหธรรมิก.
- พระอาจารย์ ยงยุทธ ทิปกโก. (14 2564 2564). การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการสร้างจริยธรรม ด้านสิ่งแวดล้อม การช่วยเหลือชาวบ้านด้านสิ่งแวดล้อม . (นายเสาวพงษ์ ยมาพัฒน์, ผู้ สัมภาษณ์)
- พระอาจารย์ สาธิต อธิปัญโญ. (13 กุมภาพันธ์ 2564). องค์ประกอบของพฤติกรรมจริยธรรม สิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และแนวทางการอบรมจริยธรรม). (นายเสาวพงษ์ ยมาพัฒน์, ผู้สัมภาษณ์)
- พระอาจารย์ วีระยุทธ์ อภิวิโรห์. (12 กุมภาพันธ์ 2564). องค์ประกอบของพฤติกรรมจริยธรรม สิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และแนวทางการสอนสิ่งแวดล้อม). (นายเสาวพงษ์ ยมาพัฒน์, ผู้สัมภาษณ์)
- วินัย วีระวัฒนานนท์. (2546). สิ่งแวดล้อมศึกษา (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: โอเดียนส โตร์.
- สมพร แสงชัย. (2545). สิ่งแวดล้อม อุทยาน การเมือง และการพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

- หลวงตาประจักษ์ ธรรมปทีโป. (12 กุมภาพันธ์ 2564). องค์ประกอบของพฤติกรรมจริยธรรม
สิ่งแวดล้อม และแนวทางการปฏิบัติของนักอนุรักษ์. (นายเสาวพงษ์ ยมาพัฒน์, ผู้
สัมภาษณ์)
- หลวงปู่กิตติพงษ์ กิตติโสภโณ. (13 กุมภาพันธ์ 2564). องค์ประกอบของพฤติกรรมจริยธรรม
สิ่งแวดล้อมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม . (นายเสาวพงษ์ ยมาพัฒน์, ผู้สัมภาษณ์)
- หลวงปู่เสน ปัญญาโร. (12 กุมภาพันธ์ 2564). องค์ประกอบของพฤติกรรมจริยธรรม
สิ่งแวดล้อม และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม. (นายเสาวพงษ์ ยมาพัฒน์, ผู้สัมภาษณ์)
- De Silva, P. (1990). Buddhist environmental ethics. In A. H. Badiner (Ed.). In
Dhamma Gaia: A harvest of essays in Buddhism and ecology. (pp. 14-19).
Berkeley, CA: Parallax Press.
- _____. (1998). Environmental philosophy and ethics in Buddhism. New York:
Martin's Press.
- Kopnina, H. (2017). Testing ecocentric and anthropocentric attitudes toward the
sustainable development (EAATSD) scale with bachelor students. REBRAE
Curitiba, (10)3, 457-477.
- Lim, H. L. (2019). Environmental revolution in contemporary Buddhism: The
interbeing of individual and collective consciousness in ecology. Religions,
10(2), 1-14.
- Miller, G. T. Jr. & Spoolman, S. E. (2012). Living in the Environment:
Concepts, connections, and solutions, (17th. ed). CA: Cengage learning.
- Patton, M. Q. (2015). Qualitative research and evaluation methods (4th. ed.).
California: Sage Publications.
- Puchta, C. & Potter, J. (2004). Focus group practice. London: SAGE publications.
- Rolston III, H. . (2012). A new environmental ethics: The next millennium for life
on earth. New York: Routledge.
- Rubin, H. J. & Rubin, L. S. (2005). Qualitative interviewing: The art of hearing data.
London: Sage Publications.

- Shafiei, A. & Maleksaeidi, M. (2020). Pro-environmental behavior of university students: Application of protection motivation theory. *Global ecology and conservation*, 22(2020), 1-10.
- United Nations. (1987). Report of the world commission on environment and development: Our common future. Retrieved Aug 18, 2022, from <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>
- Yunus, M. & Weber, K. (2017). A world of three zeros. New york: Public affairs.